

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی
دانشکده مدیریت – گروه مدیریت دولتی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)
مدیریت تحول گرایش :

عنوان:
بررسی علل عدم پرداخت به موقع مالیات توسط
مؤدیان بزرگ مالیاتی شمیرانات

استاد راهنما :
دکتر نرجس شکری

استاد مشاور :
دکتر ماندان مؤمنی

پژوهشگر :
افشین هاشمی

پاییز ۱۳۹۱

ISLAMIC AZAD UNIVERSITY

**Central Tehran Branch
Faculty Of Management -Department Of Governmental Management**

"M . A" Thesis

On" Change Management"

Subject:

**Investigate The Causes Of The Not Paying Tax Timely
Of Large Taxpayers Of Shemiranat Region**

Advisor:

Dr. Narjes Shokri

Reader:

Dr. Mandan Moemeni

By:

Afshin Hashemi

October ۲۰۱۲

تقديم به

پدر و پسر

من لم يشكر المخلوق لم يشكر الخالق

چگونه مي توان از زحمات كساني كه در راه كسب علم ياراييم بوده‌اند با چند سطر تشكر نمود، چند سطري كه شايد هيچ وقت آنرا نخوانند و نبينند. عليهذا به رسم ادب از زحمات خانم دكتر شكري به خاطر راهنماييهاي بي دريغشان كمال تشكر و امتنان را دارم. همچنين جا دارد از اين ميان از خانم دكتر مومني، خانم دكتر حق شناس و خانم شفيعي كه در اين پژوهش مرا كمك نمودند خالصانه تشكر مي‌كنم.

افشين هاشمي

فهرست مطالب

۱	چکیده
۲	فصل اول
۳	مقدمه
۵	بیان مسئله
۷	اهمیت موضوع
۸	چارچوب نظری تحقیق
۹	عوامل موثر در فرار مالیات
۱۳	اهداف تحقیق
۱۳	اهداف اصلی
۱۳	اهداف فرعی
۱۴	مدل تحلیلی تحقیق
۱۴	فرضیه های تحقیق
۱۴	جامعه آماری
۱۵	روش تحقیق
۱۵	قلمرو تحقیق
۱۶	تعریف عملیاتی متغیرها
۱۸	فصل دوم
۱۹	مقدمه
۱۹	بخش اول: پایگاه نظری تحقیق
۲۴	بخش دوم: اهمیت و اصول مالیات، اهداف، سیاستها و آثار اقتصادی مالیاتها
۲۴	اهمیت مالیات
۲۶	اصول مالیات
۲۶	اصول جدید مالیات
۲۷	اهداف مالیاتها
۲۸	سیاستها و آثار اقتصادی مالیاتی
۲۹	از انواع درآمدهای دولت
۳۰	انواع درآمدهای مالیاتی در ایران
۳۱	وجوه تمایز مالیاتهای مستقیم و غیر مستقیم
۳۳	نرخ های مالیاتی
۳۳	انواع نرخهای مالیاتی
۳۳	درآمد مشمول مالیات (اقتصادی و قانونی)
۳۴	بخش سوم: سیر تاریخی مالیات و قانون مالیاتهای مستقیم
۳۷	بخش پنجم: بررسی علل عدم پرداخت بموقع مالیات توسط شهروندان
۳۷	عدم پرداخت بموقع مالیات
۴۰	انگیزه های عدم پرداخت بموقع مالیات
۴۰	مشکلات اجرائی
۴۱	مشکلات فرهنگی
۴۴	مشکلات قوانین موجود مالیاتی

۴۶ نظام اطلاعات و نقش آن در جلوگیری از عدم پرداخت مالیات
۴۷ منابع بالقوه مالیاتی
۴۸ ضمانت اجرا
۵۰ بخش ششم: پیشینه تحقیق
۵۳ فصل سوم
۵۵ مقدمه
۵۵ روش تحقیق
۵۸ جامعه آماری و نمونه آماری
۵۸ ابزار جمع‌آوری اطلاعات
۵۸ پرسشنامه
۶۰ بررسی روایی و پایایی عوامل مطرح شده
۶۰ روایی
۶۰ پایایی
۶۱ روش تجزیه و تحلیل اطلاعات
۶۱ استفاده از آمار توصیفی
۶۱ استفاده از آمار استنباطی یا تحلیلی
۶۲ آزمون فرض آماری میانگین یک جامعه μ_x
۶۳ فرضها
۶۳ آماره آزمون
۶۳ قضیه حد مرکزی
۶۴ مقدار بحرانی
۶۴ تصمیم‌گیری
۶۶ فصل چهارم
۶۷ مقدمه
۶۷ استنباط آماری پیرامون فرضیه‌ها
۶۷ بخش توصیفی
۶۷ نتایج به دست آمده از مؤدیان
۸۰ نتایج پرسشنامه کادر تشخیص
۹۵ بخش تحلیلی
۹۵ آزمون کولموگروف- اسمیرنوف
۱۰۲ آزمون فرضیه‌های تحقیق
۱۰۲ فرضیه اول
۱۰۴ فرضیه دوم
۱۰۶ فرضیه سوم
۱۰۸ فرضیه چهارم
۱۰۹ رتبه بندی متغیرهای تحقیق
۱۱۱ فصل پنجم
۱۱۲ مقدمه
۱۱۳ نتایج تحقیق
۱۱۳ نتایج آزمون فرضیه‌ها از دید گاه کلی

۱۱۳	نتایج آزمون فرضیه ها از دیدگاه کادر تشخیص
۱۱۴	نتایج آزمون فرضیه ها از دیدگاه مؤدیان مالیاتی
۱۱۴	رتبه بندی عوامل به نسبت میزان تاثیر بر روي عدم پرداخت به طور كلي
۱۱۴	رتبه بندی عوامل به نسبت میزان تاثیر بر روي عدم پرداخت از دیدگاه کادر تشخیص:
۱۱۴	رتبه بندی عوامل به نسبت میزان تاثیر بر روي عدم پرداخت از دیدگاه مؤدیان مالیاتی:
۱۱۵	پیشنهادات برگرفته از نتایج به دست آمده
۱۱۵	پیشنهادات بر اساس فرضیه اول
۱۱۶	پیشنهادات بر اساس فرضیه دوم
۱۱۶	پیشنهادات بر اساس فرضیه سوم
۱۱۶	پیشنهادات بر اساس فرضیه چهارم
۱۱۸	پیوستها و ضمائم
۱۳۲	منابع و مأخذ

فهرست جداول

۵۹	جدول ۱-۳) نحوه تخصیص سوالات پرشنامه به هر یک از فرضیه ها
۶۱	جدول ۲-۳) نتیجه آزمون آلفای کرونباخ برای پایایی پرشنامه
۶۸	جدول ۱-۴) جدول فراوانی سؤال ۱
۶۸	جدول ۲-۴) جدول فراوانی سؤال ۲
۶۸	جدول ۳-۴) جدول فراوانی سؤال ۳
۶۹	جدول ۴-۴) جدول فراوانی سؤال ۴
۶۹	جدول ۵-۴) جدول فراوانی سؤال ۵
۶۹	جدول ۶-۴) جدول فراوانی سؤال ۶
۷۰	جدول ۷-۴) جدول فراوانی سؤال ۷
۷۰	جدول ۸-۴) جدول فراوانی سؤال ۸
۷۰	جدول ۹-۴) جدول فراوانی سؤال ۹
۷۱	جدول ۱۰-۴) جدول فراوانی سؤال ۱۰
۷۱	جدول ۱۱-۴) جدول فراوانی سؤال ۱۱
۷۱	جدول ۱۲-۴) جدول فراوانی سؤال ۱۲
۷۲	جدول ۱۳-۴) جدول فراوانی سؤال ۱۳
۷۲	جدول ۱۴-۴) جدول فراوانی سؤال ۱۴
۷۲	جدول ۱۵-۴) جدول فراوانی سؤال ۱۵
۷۳	جدول ۱۶-۴) جدول فراوانی سؤال ۱۶
۷۳	جدول ۱۷-۴) جدول فراوانی سؤال ۱۷
۷۳	جدول ۱۸-۴) جدول فراوانی سؤال ۱۸
۷۴	جدول ۱۹-۴) جدول فراوانی سؤال ۱۹
۷۴	جدول ۲۰-۴) جدول فراوانی سؤال ۲۰
۷۴	جدول ۲۱-۴) جدول فراوانی سؤال ۲۱
۷۵	جدول ۲۲-۴) جدول فراوانی سؤال ۲۲
۷۵	جدول ۲۳-۴) جدول فراوانی سؤال ۲۳
۷۵	جدول ۲۴-۴) جدول فراوانی سؤال ۲۴
۷۶	جدول ۲۵-۴) جدول فراوانی سؤال ۲۵
۷۶	جدول ۲۶-۴) جدول فراوانی سؤال ۲۶
۷۶	جدول ۲۷-۴) جدول فراوانی سؤال ۲۷
۷۷	جدول ۲۸-۴) جدول فراوانی سؤال ۲۸
۷۷	جدول ۲۹-۴) جدول فراوانی سؤال ۲۹
۷۷	جدول ۳۰-۴) جدول فراوانی سؤال ۳۰
۷۸	جدول ۳۱-۴) جدول فراوانی سؤال ۳۱
۷۸	جدول ۳۲-۴) جدول فراوانی سؤال ۳۲
۷۸	جدول ۳۳-۴) جدول فراوانی سؤال ۳۳
۷۹	جدول ۳۴-۴) جدول فراوانی سؤال ۳۴

٧٩	جدول ٤-٣٥) جدول فراواني سؤال ٣٥
٧٩	جدول ٤-٣٦) جدول فراواني سؤال ٣٦
٨٠	جدول ٤-٧٣) جدول فراواني سؤال ٣٧
٨٠	جدول ٤-٣٨) جدول فراواني سؤال ٣٨
٨٠	جدول ٤-٣٩) جدول فراواني سؤال ٣٩
٨١	جدول ٤-٤٠) جدول فراواني سؤال ٤٠
٨١	جدول ٤-٤١) جدول فراواني سؤال ٤١
٨١	جدول ٤-٤٢) جدول فراواني سؤال ٤٢
٨٢	جدول ٤-٤٣) جدول فراواني سؤال ٤٣
٨٢	جدول ٤-٤٤) جدول فراواني سؤال ٤٤
٨٢	جدول ٤-٤٥) جدول فراواني سؤال ٤٥
٨٣	جدول ٤-٤٦) جدول فراواني سؤال ٤٦
٨٣	جدول ٤-٤٧) جدول فراواني سؤال ٤٧
٨٣	جدول ٤-٤٨) جدول فراواني سؤال ٤٨
٨٤	جدول ٤-٤٩) جدول فراواني سؤال ٤٩
٨٤	جدول ٤-٥٠) جدول فراواني سؤال ٥٠
٨٤	جدول ٤-٥١) جدول فراواني سؤال ٥١
٨٥	جدول ٤-٥٢) جدول فراواني سؤال ٥٢
٨٥	جدول ٤-٥٣) جدول فراواني سؤال ٥٣
٨٥	جدول ٤-٥٤) جدول فراواني سؤال ٥٤
٨٦	جدول ٤-٥٥) جدول فراواني سؤال ٥٥
٨٦	جدول ٤-٥٦) جدول فراواني سؤال ٥٦
٨٦	جدول ٤-٥٧) جدول فراواني سؤال ٥٧
٨٧	جدول ٤-٥٨) جدول فراواني سؤال ٥٨
٨٧	جدول ٤-٥٩) جدول فراواني سؤال ٥٩
٨٧	جدول ٤-٦٠) جدول فراواني سؤال ٦٠
٨٩	جدول ٤-٦١) جدول فراواني سؤال ٦١
٨٩	جدول ٤-٦٢) جدول فراواني سؤال ٦٢
٨٩	جدول ٤-٦٣) جدول فراواني سؤال ٦٣
٩٠	جدول ٤-٦٤) جدول فراواني سؤال ٦٤
٩٠	جدول ٤-٦٥) جدول فراواني سؤال ٦٥
٩٠	جدول ٤-٦٦) جدول فراواني سؤال ٦٦
٩١	جدول ٤-٦٧) جدول فراواني سؤال ٦٧
٩١	جدول ٤-٦٨) جدول فراواني سؤال ٦٨
٩١	جدول ٤-٦٩) جدول فراواني سؤال ٦٩
٩٢	جدول ٤-٧٠) جدول فراواني سؤال ٧٠
٩٢	جدول ٤-٧١) جدول فراواني سؤال ٧١
٩٢	جدول ٤-٧٢) جدول فراواني سؤال ٧٢
٩٣	جدول ٤-٧٣) جدول فراواني سؤال ٧٣
٩٣	جدول ٤-٧٤) جدول فراواني سؤال ٧٤

٩٣	جدول ٤-٧٥) جدول فراواني سؤال ٧٥
٩٤	جدول ٤-٧٦) جدول فراواني سؤال ٧٦
٩٤	جدول ٤-٧٧) جدول فراواني سؤال ٧٧
٩٤	جدول ٤-٧٨) جدول فراواني سؤال ٧٨
٩٥	جدول ٤-٧٩) جدول فراواني سؤال ٧٩
٩٥	جدول ٤-٨٠) جدول فراواني سؤال ٨٠

فهرست نمودارها

- نمودار ۳-۱) نمودار توزیع بر حسب پست سازمانی ۵۶
- نمودار ۳-۲) نمودار توزیع بر حسب سطح تحصیلات ۵۷
- نمودار ۳-۳) نمودار توزیع بر حسب جنسیت پاسخ دهندگان ۵۷
- نمودار ۳-۴) نمودار توزیع بر حسب سابقه خدمت ۵۷

چکیده

عدم پرداخت مالیات يك معضل اقتصادي عمده اي است که تقريباً همه کشورها با آن روبرو هستند. برآوردهاي انجام شده مبین آن است که حتی در کشورهای توسعه یافته نیز این معضل وجود دارد و این درحالی است که عدم پرداخت مالیات در کشورهای در حال توسعه امری شایع و معمول تلقی میگردد و متأسفانه نظام مالیاتی ما نیز با آن دست به گریبان است لذا باتوجه به اهمیت موضوع و با عنایت به اینکه در قالب سند چشم انداز بیست ساله و برنامه های توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی هدف آن بوده است که از وابستگی اقتصاد به درآمدهای نفتی کاسته شود تا جایی که مطابق ماده ۲ برنامه چهارم توسعه دولت مکلف است اعتبارات هزینه ای را از طریق درآمدهای مالیاتی و سایر درآمدهای غیرنفتی تامین نماید، شناسایی عواملی که باعث میگردند مالیات ها دیرتر به حیطة وصول درآیند و یا باعث عدم وصول می گردند ضروري بنظر می رسد.

این تحقیق که با هدف بررسی علل عدم پرداخت مالیات بموقع مؤدیان بزرگ مالیاتی شهرستان شمیرانات انجام گرفت از روش پیمایشی سودجسته و جامعه آماری آن ۲۰ نفر است. برای گردآوری اطلاعات از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد که پس از تبادل نظر با خبرگان مالیاتی (اعضای شورای عالی مالیاتی، اعضای هیات عالی انتظامی، کارشناسان دفاتر فنی مالیاتی، مدیران کل امور مالیاتی و دیگر صاحب نظران) و تأیید اساتید به صورت مقدماتی اجرا و پایایی آن با محاسبه آلفای کرونباخ سنجیده شد. برای تجزیه و تحلیل داده ها برنامه نرم افزاری spss و روش های آماری توصیفی (فراوانی، فراوانی مطلق، جداول و نمودارها) بکاربرده شد. در این تحقیق تاثیر چهار متغیر پیچیدگی و ابهام در قوانین، عدم ترویج فرهنگ مالیاتی درست، نبود سیستم اطلاعات کارآمد و ناکارآمدی کادر تشخیص به عنوان متغیر مستقل بر روی عدم پرداخت به موقع مالیات مورد آزمون قرار گرفت که پس از آزمون فرضیه ها، فرضیه ها مورد تایید می باشد.

فصل اول:
کلیات تحقیق

مقدمه

یکی از موارد مهم برای منابع درآمدی آینده، مالیات است. مالیات علاوه بر تامین مالی مورد نیاز دولت نقدینگی را نیز کنترل کرده و ضمن توزیع بهتر درآمد و ثروت کشور آن‌ها را در محل‌های مناسب خرج می‌کند. در کشورهای در حال توسعه مثل ایران درآمدهای مالیاتی پس از درآمدهای نفتی از اهمیت خاصی برخوردارند. از طرف دیگر ترکیب درآمدهای مالیاتی به علت عوامل اقتصادی، فرهنگی و تاریخی از یک کشور به کشور دیگر متفاوت است. هر چند براساس تحقیقات به عمل آمده، کشورهای در حال توسعه نسبت به کشورهای صنعتی در امر وصول مالیات از تزلزل بیش‌تری برخوردارند. مسلماً در وصول مالیات‌ها در کشورهای در حال توسعه باید نکات مهمی را در نظر گرفت. سهم هر فرد در پرداخت مالیات باید متناسب با درآمد و یا ثروت وی باشد.

افرادی که درآمد بیش‌تری کسب می‌کنند نشانه‌ء آن است که آنها از امکانات موجود جامعه بیش‌تر استفاده می‌کنند، در نتیجه باید برای تامین امور مالی جامعه سهم بیش‌تری پرداخت کنند. در این صورت عدالت اجتماعی که یکی از اهداف بارز و مورد تاکید نظام اسلامی است نیز تحقق خواهد یافت. مالیات عمده‌ترین منبع تامین‌کنندهء مخارج دولت است علاوه بر آن دولت با اخذ مالیات و جمع‌آوری و هدایت آن در جهت انجام سرمایه‌گذاری‌های زیربنایی در واقع نقشی زیربنایی را در توسعهء اقتصادی ایفا می‌کند در این حالت است که دولت به منبع مهم درآمدهای مالیاتی چشم دوخته تا بتواند طرح‌های عظیم اقتصادی خود را به نحو جامع و کامل اجرا کند. متأسفانه با توجه به اهمیت همکاری اشخاص حقیقی و حقوقی با دولت در برخی موارد مشاهده می‌شود که افرادی درصدد عدم انجام مسوولیت قانونی خویش در قبال برخورداری از خدمات دولتی هستند و مالیات قانونی و حقهء دولت را پرداخت نمی‌کنند. کوشش برای کاستن از بار مالیاتی در گذشته و حال امر رایجی بود و افراد بسیاری کوشش خود را صرف یافتن راه‌هایی جهت نیل به این مقصود می‌کنند.

فرار از پرداخت مالیات در کشورهای در حال توسعه امری شایع است که عمدتاً به دلیل دشواری جمع‌آوری اطلاعات مربوط به درآمد، تولید، مبادلات، اسناد مالکیت و ارث در این گونه کشورها مرتبط می‌شود. در این کشورها اخذ مالیات برای بسیاری از مردم یک مفهوم

عجیب، ناخوشایند و گاهی نیز غیرقابل درک به شمار می‌رود که این امر یعنی سرسختی در پرداخت مالیات و تنها شمار اندکی از مردم علاقه‌مند به پرداخت مالیات هستند. میل به فرار از مالیات به انگیزه‌های فرهنگی و پایین‌بودن سطح فرهنگ مالیاتی در جامعه و در عین حال انگیزه‌های اقتصادی مربوط می‌شود.

امروزه دولت‌ها علاوه بر ایفای نقش سنتی خود مبنی بر تامین امنیت داخلی و خارجی دارای نقش و وظایف عمده‌ای در راستای نیل به رفاه اجتماعی می‌باشند، مالیات‌ها علاوه بر اینکه به عنوان منبع اصلی تامین مالی نیازهای دولتی هستند، به عنوان ابزار اصلی جهت اجرای سیاست‌های مالی و تامین عدالت اجتماعی مورد استفاده گسترده‌دولتها قرار می‌گیرند. (مجله اقتصادی، ۱۳۸۶، ۷۱،)

در حقیقت مالیات به عنوان یک ابزار مهم مالی، دولت را در انجام صحیح وظیفه توزیعی خود یاری می‌دهد و به عنوان یکی از مهم‌ترین منابع در آمد دولت‌ها بشمار می‌رود که از اعصار گذشته تاکنون با توجه به تحول و تطور وظایف دولت‌ها اهمیت روزافزونی داشته است. زمانی وظایف دولت‌ها محدود به تامین امنیت و حفاظت از محدوده جغرافیایی خود بود و بالطبع هزینه‌های آنها در سطح پایین‌تری قرار داشت اما به مرور زمان و با تحولات بوجود آمده در وظایف دولت‌ها مالیات به عنوان منبع مهمی از درآمد برای پوشش هزینه‌ها و ابزار مالی جهت اعمال تصدی‌گری و حاکمیت مطرح گردید. (پژویان، ۱۳۸۱، ۷۸-۸۳)

دولت با اخذ مالیات و جمع‌آوری و هدایت آن در جهت انجام سرمایه‌گذاریها در واقع نقش زیربنایی را در توسعه اقتصادی ایفا می‌کند تا بتواند موجبات رشد و توسعه اقتصادی را فراهم نماید. (پورمقیم، ۱۳۸۰، ۵۷)

سال‌هاست که نظریه‌پردازان و عموم علاقه‌مندان به توسعه اقتصادی کشور بحث مالیات را مورد توجه قرار داده‌اند و همیشه مسئولین اقتصادی و اقتصاددانان تاکید داشته‌اند که سهم مالیات‌ها و نقش هدایتی و نظارتی دولت به گونه سرسام‌آوری گسترش یافته است. چنانکه دولت عصر جدید پدیده‌ای است نوین و با تصویری که طی هزاران سال از دولت در ذهن آدمیان نقش بسته بود کاملاً متفاوت است و در نتیجه همگام با این دگرگونی گسترده که هنوز هم ادامه دارد، (برغم اجرای برنامه‌های خصوصی‌سازی در بسیاری از کشورها) هزینه‌های بخش دولتی در بودجه کشورها روبه فزونی است. بالطبع این مصارف به منابع عظیم جهت تامین آن نیازمند می‌باشد و از بین منابع مختلف تامین این مصارف، بهترین و منطقی‌ترین منبع در آمد مالیاتی می‌باشد که در جهان در بین اکثر کشورها به عنوان مهم‌ترین منبع درآمدی محسوب می‌شود و از این رو در تمام کشورها دست به کوشش گسترده‌ای جهت افزایش توان مالیاتی خود زده‌اند. (دانشکده امور اقتصادی و دارایی، ۱۳۷۹، ۴۶)

در تمام کشورها به مساله مالیات اهمیت زیادی می‌دهند مثلاً در کشور هلند امر مالیاتی از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است و سراسر زندگی مردم راتحت الشعاع قرار داده است چنانچه هر اقدام مالی و اقتصادی و حتی ازدواج خود رابا توجه به مساله مالیات و حسابگری‌های مبتنی

بر آن انجام می‌دهند. در چنین جوی طبعاً فکر اصلاح و رفع تنگناهای سیستم مالیاتی نیز ذهنهای بسیاری را به خود مشغول خواهد کرد.

در حال حاضر در کشور ما قسمت اعظم بودجه عمومی از محل درآمدهای نفتی تامین می‌گردد و مالیات‌ها عملاً سهم کمی در تامین این بودجه دارند و به همین دلیل گاهی با کاهش درآمدهای نفتی کسری موازنه بوجود می‌آید که این امر ممکن است باعث توقف و یا کند شدن اجرای برنامه‌های توسعه‌ای که از قبل پیش بینی گردیده، شود و یا باعث کاهش ارزش پول در مقابل پول بین‌المللی گردد که صدمات بیشتری بر اقتصاد خواهد زد. (همان، ۴۷)

چه بخواهیم و چه نخواهیم با این واقعیت که نفت این ثروت خدادادی روزی تمام خواهد شد، روبه‌رو هستیم. نکته‌ای که حائز اهمیت است و بایستی به آن توجه نمود بحث پرداخت توسط مردم و سیستم اقتصادی که در کشور فعالیت می‌کند می‌باشد و پرداخت به موقع مالیات هم مردم را درسازندگی شریک می‌سازد و هم دولت را در برنامه‌ریزی اقتصادی مطمئن می‌نماید.

بیان مسئله

در ادبیات اقتصاد وقتی بحث مالیات مطرح می‌شود بلافاصله وظایف دولت نیز در کنار این مقوله مطرح می‌گردد این امر نشان دهنده این واقعیت است که اصولاً مالیات ستانی به منظور تامین منابع مالی دولت در ارتباط با شرح وظایف آنهاست که در قالب یک قرارداد اجتماعی که یک طرف آن دولت و طرف دیگر آن شهروندان هستند قابل طرح می‌باشد رابطه دولت و شهروند نوعی رابطه نماینده و موکل است. بدین معنا که دولت نماینده مردم به منظور انجام برخی امور اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی که اصولاً در قالب فعالیت های بازار انجام شدنی نیست؛ می‌باشد بنابراین هرگونه درخواستی از طرف شهروندان در این زمینه مستلزم هزینه است که باید بپردازند. شهروندان بطور کلی، متقاضی رفاه هستند و باید هزینه‌های آن را پرداخت نمایند و این به دولت مشروعیت می‌دهد که مالیات ستانی کند لذا اصل مالیات هزینه رفاه ملی است که شهروندان باید آن را تامین کنند. (سامتی، ۱۳۸۷، ۲۸)

دریافتی‌های مالیاتی به عنوان یکی از سالم‌ترین و پایدارترین درآمدها در جهت تامین هزینه های جاری دولت محسوب می‌گردد. بنابراین هر یک از آحاد مردم جامعه از طریق پرداخت مالیات در تامین مخارج عمومی کشور سهیم می‌باشند. در واقع هدف از پرداخت مالیات یک نوع همکاری و همکاری در جهت دستیابی به اهداف جامعه می‌باشد. با عنایت به اینکه در حال حاضر بخش اعظمی از اعتبارات و هزینه‌های دولت از محل درآمدهای نفتی تامین می‌شود لذا درآمدهای مالیاتی و کاهش اتکا به درآمدهای نفتی، نقش مالیات را در جهت تامین منابع مالی دولت بیش از پیش نمایان می‌سازد. در واقع با نظر به اینکه در کشور ما در آمد اصلی، درآمد حاصل از فروش نفت می‌باشد توجه بیشتر به نقش مالیات‌ها در بودجه دولت و تلاش برای افزایش سهم مالیات‌ها در کل درآمد ضروری است زیرا که منابع طبیعی محدود هستند و ضمناً دستیابی به تکنولوژی جدید و پیدا کردن جانشین‌های دیگر و همچنین تاثیر ملاحظات سیاسی بر قیمت اینگونه منابع برای دراز مدت قابلیت اتکا ندارند. بنابراین همانند بسیاری از کشورهای

پیشرفته به موازات اقدامات اساسی و دراز مدت برای افزایش تولید، به درآمد حاصل از مالیات ها و به تبع آن دریافت بموقع مالیات ها نیز می‌بایست توجه خاص شود هرچند بررسی توان بالقوه مالیاتی کشور نشان می‌دهد که بین توان بالقوه و وصول بالفعل شکاف قابل توجهی وجود دارد. (جعفری صمیمی، ۱۷، ۱۳۸۵)

در کشورهای توسعه یافته و نیز کشورهای رو به توسعه‌ای که درآمدهای عمومی آنها تحت تاثیر اقتصاد تک‌محصولی نمی‌باشند درآمدهای مالیاتی بویژه مالیات بر درآمد شرکتها سهم عمده‌ای از تولید ناخالص داخلی را به خود اختصاص می‌دهد در حالیکه در کشورهای که تکنولوژی پیشرفته‌ای ندارند و وابسته به اقتصاد تک‌محصولی می‌باشند منبع اصلی درآمدهای عمومی دولت حاصل از فروش همان تک محصول خواهد بود. از این روقطع وابستگی به اقتصاد تک محصولی مسئله‌ای بوده که همواره مورد بحث سیاستمداران و اقتصاد دانان بوده است لذا این مسئله از دو جهت حائز اهمیت بسیار است:

(۱) منابع و ذخایر طبیعی مانند نفت نامتناهی نبوده و تمام شدنی می‌باشد.

(۲) تکیه بر درآمدهای نفتی ثبات اقتصادی را معرض تهدید قرار می‌دهد.

سیستم مالیاتی در کشورهای در حال توسعه از نقاط ضعف گوناگونی برخوردار است که می‌توان از بین آنها مواردی از قبیل:

کمبود کادر متخصص و ورزیده در امر تشخیص و وصول مالیات، عدم کارایی و کفایت کادر موجود، پائین بودن فرهنگ مالیاتی و بالطبع معنی دار نبودن چگونگی پرداخت مالیات در بین آحاد مردم جامعه، عدم اعتقاد مردم به عمران و آبادی مملکت از طریق پرداخت مالیات به علت عدم بازخورد سریع، نبود دفاتر اطلاعات عمومی و مشاوره جهت برقراری ارتباط متقابل مودیان با مأموران به منظور ارائه خدمات مالیاتی، عدم وجود انگیزه از لحاظ مادی و معنوی در کارکنان جهت تشخیص صحیح و بموقع مالیات، پیچیدگی قوانین، طولانی بودن مراحل قانونی تشخیص و وصول مالیات بخصوص در مراحل هیات های حل اختلاف و پائین بودن ضمانت اجرائی را نام برد. (ظریف گلزار، ۲۹، ۱۳۷۴-۳۳)

از طرف دیگر ترکیب درآمدهای مالیاتی به علت عوامل اقتصادی، فرهنگی و تاریخی از یک کشور به کشور دیگر متفاوت می‌باشد که بر اساس تحقیقات بعمل آمده کشورهای در حال توسعه نسبت به کشورهای صنعتی در امر وصول مالیات از تزلزل بیشتری برخوردار می‌باشند. (قریشی، ۱۳۷۹، ۱۲)

بنابراین و با توجه به مطالب ارائه شده می‌توان بیان نمود که مهم ترین نقش مالیات ایجاد توازن و توزیع درآمدها، ایجاد عدالت و همچنین تقویت توان اجرائی دولت در زمینه اداره امور جاری کشور است. به همین سبب دولت ها سعی می‌کنند با کسب درآمد بیشتر از ناحیه وصول مالیات‌ها، خدمات مطلوب‌تری به جامعه ارائه داده و هزینه‌های فزاینده اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و نظامی را تامین کنند.

کشور ما با آنکه از توان مالیاتی بالقوه‌ای برخوردار است با این وجود هنوز بخش عمده‌ای از مودیان از پرداخت مالیات خودداری می‌ورزند و سیستم مالیاتی ما نیز قادر به ایجاد یک

سیستم استاندارد و قابل قبول جهت ثبت، پردازش و استخراج اطلاعات جامع و کامل فعالیت مؤدیان مالیاتی نمی‌باشد و احساس می‌شود فاصله عمیقی میان توان بالقوه مالیاتی و درآمد حاصل از مالیات در نتیجه عدم پرداخت بموقع مالیات وجود دارد. عدم پرداخت مالیات هنگامی رخ می‌دهد که بعضی از افراد در آشکار شدن اشتغال یا درآمدهای آنها به موسسات قصور می‌ورزند و در نتیجه برخی از فعالیت‌های اقتصادی را به موقع و یا اصلاً گزارش نمی‌کنند که البته این امر در کشورهای در حال توسعه شایع‌تر است. آثار عدم پرداخت بموقع مالیات در ایجاد شکاف بین نظام مالیات قانونی و سیستم کارآمد مالیاتی می‌تواند تا به جایی باشد که بین درآمدی که قانوناً باید وصول شود و درآمدی که جمع‌آوری می‌شود رابطه اندکی برقرار می‌شود. (زندی حقیقی، ۱۳۷۹، ۱۷۳)

متأسفانه مالیات در ایران صرفاً نقش وصول درآمد برای دولت را دارد و به اهداف مالیاتی اساسی شامل توزیع عادلانه درآمد، ارج نهادن به فعالیت‌های کارآفرین و سرمایه‌گذاری مولد و در نتیجه اشتغال‌زایی، کمترین عنایت را داشته است. از سوی دیگر به علت ناتوانی سازمان امور مالیاتی در شناسایی واقعی درآمدها و تمرکز بر سهولت دریافت و بخشی‌نگری و یکسونگری باز مینه‌سازی فرار مالیاتی و فشار مضاعف بر تولیدکنندگان، در دستیابی به هدف وصول درآمد هم ناموفق بوده است. شرکت‌های به ثبت رسیده و کارخانجاتی که باید محل حمایت باشند متأسفانه بالاترین سقف مالیاتی را پرداخت می‌کنند و افرادی که درآمدهای کلان را دارند در لابلای معافیت‌ها، قوانین ناقص و اجرای ناقص‌تر قوانین مخفی می‌شوند که این امر سبب اختلاف روزافزون فاصله طبقات اجتماعی و عدم تحقق عدالت اجتماعی گردیده است.

در نظام مالیاتی کنونی افراد حقوق‌بگیر اولین افرادی هستند که مالیات پرداخت می‌کنند و این قشر، قشر آسیب‌پذیر هستند. علاوه بر مواردی که گفته شد بزرگترین ضعف در نظام اجرایی، عدم وجود سیستم اطلاعاتی روزآمد و کارآمد منطبق با شرایط فن‌آوری روز می‌باشد. این نظام اطلاعاتی شامل بخش‌های اطلاعات، پردازش اطلاعات و تحلیل مستمر داده هاست. (اجالی، ۱۳۸۷، ۲۵)

از آنجائیکه پرداخت به موقع مالیات یک وظیفه است و شهروندی نقش بسیار مهمی در توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و استقلال اقتصادی جامعه را دارد و می‌تواند دولت را در انجام وظایف خود از جمله تثبیت وضع اقتصادی و توزیع عادلانه درآمد یاری نماید. از سوی دیگر عدم پرداخت به موقع آن هم می‌تواند اثرات نامطلوبی بر موارد فوق خصوصاً در برنامه ریزی اقتصاد بدون نفت داشته باشد.

با توجه به مسایل مطرح شده این تحقیق در پی پاسخ به این سوال است که چرا مؤدیان بزرگ مالیاتی از پرداخت به موقع مالیات فرار می‌کنند؟

اهمیت موضوع

مهم ترین منبع تامین مالی هزینه های حاکمیتی دولت مالیات است بویژه در کشورهایمانند ایران که دولت برای تامین هزینه های خود بیشتر به درآمدهای فروش منابع طبیعی متکی است در واقع از آنجائی که مالیات می تواند نقش و عملکرد گسترده ای در تعدیل ثروت و در آمد و بهبود عدالت اجتماعی و اقتصادی و همچنین جلوگیری از تشدید نابرابریهای درآمد از طریق توزیع مجدد آن داشته باشد و ابزار مهم و قوی در اجرای سیاستهای مالی دولت در مقابله با بحرانهای اقتصادی بشمار آید، با اینهمه اگر چه نقش و اهمیت مالیات و آثار گوناگون اقتصادی و اجتماعی و غیره آن بر همگان آشکار است، اما سهم دریافتی مالیات نسبت به توان مالیاتی کشور ناچیز است و یکی از دلایلی که موجب این کاهش سهم مالیاتی در بودجه کشور می گردد عدم پرداخت بموقع مالیات است. یعنی افراد به طرق مختلف از پرداخت مالیات سر باز می زنند و سعی در کتمان کردن درآمد خود دارند و یا سعی می کنند حتی المقدور با تاخیر نسبت به پرداخت آن اقدام نمایند. (مجله اقتصادی، ۴۱، ۱۳۸۶)

عدم پرداخت مالیات ممکن است روی کل فعالیت های اقتصادی و توانایی دولت در اقتصاد و بکارگیری سیاستهای کلان اثر داشته باشد. اثرات عدم پرداخت مالیات در همین جا خاتمه نمی یابد بلکه روی چگونگی تخصیص منابع و توزیع درآمد اثر می گذارد. (دادگر کرماجانی، ۱۳۷۸، ۱۱۲)

بعلاوه عدم پرداخت مالیات زمینه نارضایتی عمومی، اشاعه فرهنگ بی اعتمادی، توسعه تعقیب و گریز، واسطه کاری در هر یک از مراحل تشخیص و حل و فصل اختلافات مالیاتی و تبانی و سوء استفاده از حقوق عمومی را نیز فراهم می سازد. (حیدری، ۱۳۷۹، ۹)

با توجه به اینکه نظام مالیاتی کشور ما نیز همواره با پدیده عدم پرداخت مالیات توسط شهروندان روبرو بوده و تقریباً خصوصیات و موارد ذکر شده شامل حال آن هم می شود در این تحقیق خواهیم کوشید تا درباره این علل به بررسی پرداخته و راهکارهای لازم را ارائه نمائیم.

امید است نتایج این تحقیق بتواند برای دست اندرکاران مالیاتی کشور موثر واقع گردد و شاهد محو فاصله عمیق میان توانایی بالقوه مالیاتی و درآمدهای مالیاتی در آینده باشیم.

چارچوب نظری تحقیق

انتخاب يك چارچوب نظري براي مسئله تحقیق عبارت است از تعريف دقیق موضوع تحقیق و انتخاب نگرشی جهت بررسی این موضوع. (نیک گهر، ۱۳۸۷، ۹۸) در واقع چارچوب نظري يك الگوي مفهومي است مبتني بر روابط میان شماری از عواملی که در مسئله تحقیق مهم تشخیص داده شده است .

با توجه به موضوع تحقیق (علل عدم پرداخت به موقع مالیات توسط مؤدیان) مفهوم عدم پرداخت مالیات را می توان به عنوان متغیری در نظر گرفت که متغیرهای دیگری بر آن تاثیر می گذارند. لذا با توجه تاثیر این عوامل بر عدم پرداخت مالیات، عدم پرداخت مالیات به عنوان متغیر وابسته به عناصری تحت عنوان متغیر مستقل بستگی دارد.